

Kako je poremećaj iz spektra autizma predstavljen na hrvatskim portalima?

Spajić, Izabela

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:626553>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Kako je poremećaj iz spektra autizma predstavljen na hrvatskim portalima?

Izabela Spajić

Zagreb, lipanj, 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Kako je poremećaj iz spektra autizma predstavljen na hrvatskim portalima?

Izabela Spajić

Izv. prof. dr. sc. Sanja Šimleša

Zagreb, lipanj, 2023.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Kako je Poremećaj iz spektra autizma predstavljen na hrvatskim portalima* i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Izabela Spajić

Zagreb, lipanj, 2023.

SAŽETAK

Kako je poremećaj iz spektra autizma predstavljen na hrvatskim portalima?

Mediji, kao kompleksan sustav za javno informiranje, postali su dio čovjekove svakodnevice. Kroz povijest su nastajale različite vrste medija, a u današnjem svijetu dominantnu ulogu preuzeo je internet. Kao najbrži i najdostupniji način protoka informacija, internet nudi mnogo različitih sadržaja. Kako bi se pojedine informacije objedinile te pružili podaci iz različitih izvora, nastali su internetski portali. Portali, kao vrsta online novinarstva, igraju vrlo važnu ulogu u formiranju javnoga mišljenja, odnosno mišljenja neke društvene zajednice o određenoj tematici. Na taj način utječu na oblikovanje čovjekovih vjerovanja i ideja i o drugim ljudima. Ovaj koncept stoga je važan i za stvaranje javnih stavova o određenim poremećajima i teškoćama. Posebno kada se radi o nekim „nevidljivim“ teškoćama kao što su one prisutne kod osoba s poremećajem iz spektra autizma. Stoga je cilj ovog diplomskoga rada istražiti na koji način najposjećeniji internetski portali u Hrvatskoj pišu o temama vezanima za poremećaj iz spektra autizma. Prema statistikama, radi se o sljedećim portalima: Index.hr, Jutarnji.hr, Vecernji.hr, 24sata.hr, Net.hr. Metodom analize navedenih portala prema unaprijed osmišljenim ključnim riječima u ovome diplomskome radu prikazati će se broj članaka s fokusom na poremećaj iz spektra autizma između 2020. i 2022. godine, kakvim se jezikom i tonom (negativnim ili pozitivnim) piše o poremećaju iz spektra autizma, o kojim se točno temama najviše govori te koji udio članaka uključuje mišljenja ili uvide izravno od pojedinaca s poremećajem iz spektra autizma ili njihovih članova obitelji. Ove informacije biti će korisne za identifikaciju dezinformacija i zabluda o kojima se piše, a koje mogu biti štetne i uzrokovati negativnu društvenu stigmatizaciju te koristiti kao savjeti za pisanje članaka u budućnosti.

Ključne riječi: *poremećaj iz spektra autizma, internetski portali, mediji, javno mišljenje*

Summary

How is autism spectrum disorder presented on Croatian portals?

The media, as a complex system for public information transport, have become part of man's everyday life. Throughout history, different types of media have been created, and in today's world, the dominant role has been taken over by the Internet. As the fastest and most accessible way of information flow, the Internet offers a handful of content. In order to consolidate certain information and provide data from different sources, internet portals were created. Portals, as a type of online journalism, play a very important role in the formation of public opinion, that is, the opinion of a social community on a certain topic. This way, they influence the formation of a person's beliefs and ideas about other people. This concept is therefore also important for creating public attitudes about certain disorders and difficulties. Especially when it comes to some "invisible" difficulties such as those from autism spectrum disorders. Therefore, the aim of this master's thesis is to explore the most read Croatian portals depictions of autism spectrum disorder. According to statistics, those portals are: Index.hr, Jutarnji.hr, Vecernji.hr, 24sata.hr, Net.hr. Using the method of analyzing the portals according to pre-designed keywords, this thesis will show the number of articles with a focus on autism spectrum disorders between 2020 and 2022, in what language and tone (negative or positive) is written about autism spectrum disorders, exactly what topics are being talked about the most and what proportion of articles include opinions or insights directly from individuals with autism spectrum disorder or their family members. This information will be useful for identifying misinformation and misconceptions being written about, which may be harmful and cause negative social stigma, and used as tips for writing articles in the future.

Keywords: autism spectrum disorder, Internet portals, media, public opinion

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Poremećaj iz spektra autizma	1
1.2. Etiologija poremećaja	2
1.3. Incidencija	3
1.4. Dijagnostika	3
1.5. Poremećaj spektra autizma i drugi razvojni poremećaji-diferencijalna dijagnostika	6
1.6. Podrška osobama s poremećajem iz spektra autizma	7
1.7. Osobe s poremećajem iz spektra autizma u okolini	9
2. MEDIJI	10
2.1. Utjecaj medija na javno mišljenje	10
2.2. Kako je poremećaj iz spektra autizma predstavljen na portalima	11
3. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA	14
3.1. Hipoteze	14
4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	15
4.1. Postupak prikupljanja podataka	15
4.2. Metode obrade podataka	15
5. REZULTATI I RASPRAVA	17
5.1. Broj članaka s tematikom PSA-a	17
5.2. Teme članaka	18
5.2.1. Iskustva	19
5.2.2. Podrška	20
5.2.3. Nasilje	21
5.2.4. Dirljive priče	22
5.2.5. Neznanstvene spoznaje	23
5.2.6. Opće značajke poremećaja iz spektra autizma	24
5.3. Ton pisanja	26
5.4. Vjerodostojnost informacija	27
5.5. Savjeti za pisanje članaka o poremećaju iz spektra autizma	28
5.6. Ograničenja istraživanja	30
6. ZAKLJUČAK	31
LITERATURA	32

1. UVOD

1.1. Poremećaj iz spektra autizma

Pojam „autizam“ dolazi od grčke riječi *authos* što znači *sam*. Kao naziv za ovu vrstu poremećaja spominje se početkom 20. stoljeća. Upotrijebio ga je švicarski psihijatar Eugen Bleuler koji upotrebljava latinski pojam *autismus* kako bi prikazao neke od simptoma toga poremećaja. Točnije, opisuje shizofrene osobe u trenutku kada se misaono povlače u vlastiti svijet, smanjuju broj socijalnih interakcija s ljudima te se prepuštaju fantastičnim mislima (Remschmidt, 2009). Od 1980. godine pojam se pojavljuje u trećem izdanju Dijagnostičko statističkog priručnika mentalnih poremećaja (DSM). Korišten je u nazivu dijagnoze „infantilni autizam“, koja je stajala uz dijagnoze pervazivnog razvojnog poremećaja s početkom u djetinjstvu te atipičnog pervazivnog razvojnog poremećaja. U prijašnjim izdanjima, ovi su se simptomi ubrajali u Shizofrene reakcije dječjeg tipa. Nakon što se odijelio kao samostalan poremećaj, nastaju i dodatne podjele s obzirom na različite simptome. Dolazi do specifičnijih podjela, uključujući i dodatnu dijagnozu poznatog Aspergerovog poremećaja koji je označavao „blaži“ oblik autizma s istaknutom opsesijom prema određenoj tematici (DSM-IV (-R), 1994, 2000). Međutim, daljnjim proučavanjem ovoga poremećaja, znanstvenici su zaključili kako se ipak ne radi o brojnim podjelama nego da je riječ o jednom poremećaju koji predstavlja spektar različitih simptoma. Stoga, u najnovijoj verziji DSM V iz 2013. godine, nastaje pojam „Poremećaj iz spektra autizma“ koji se koristi i danas, a koji obuhvaća različite simptome (isključujući i Rettov poremećaj koji je izbačen zbog poznate etiologije, to jest spada pod kategoriju sindroma). Poremećaj iz spektra autizma (PSA) kompleksno je razvojno stanje, to jest neurorazvojni poremećaj koji obilježavaju odstupanja u socijalnoj komunikaciji i socijalnim interakcijama te prisutnost ograničenih, ponavljajućih ponašanja, interesa ili aktivnosti (American Psychiatric Association, 2013). Spektar označava niz složenih poremećaja koji traju cijeli život, a koji utječu na različite aspekte i okolinu te osobe. Neki simptomi se mogu uočiti još prije prve godine (djeca ne odgovaraju na pojedine zvukove, kasni gesta pokazivanja, izostaje kontakt očima i socijalni smiješak...), dok se najpouzdanija dijagnoza dobiva nakon treće godine života. Tome je tako zato što se mnogi simptomi karakteristični za spektar (npr. stereotipnost) mogu javljati i kod djece tipičnog razvoja. Međutim, kod djece tipičnog razvoja takva se ponašanja nakon treće godine smanjuju ili nestaju, dok kod djece sa PSA-om ostaju trajno prisutni (Bujas Petković i sur., 2010). Ni dan danas ne postoji točna jedinstvena definicija ovoga poremećaja budući da su pojedinci na spektru te njihovi simptomi vrlo heterogeni te se

klinička slika mijenja s vremenom, tj. dobi. No, ono što je generalno specifično za ovaj poremećaj jesu odstupanja na razini socijalne komunikacije i socijalnih interakcija uz atipičnosti u obilježjima općeg ponašanja, interesa i aktivnosti (DSM-5, 2013). Oko 75 % djece s ovom dijagnozom zahtijeva cjeloživotnu društvenu i obrazovnu potporu (Pendergrass i sur., 2014).

1.2. Etiologija poremećaja

Etiologija ovoga poremećaja još uvijek nije u potpunosti jasna. Kroz povijest su nastajale razne teorije za koje se danas zna da nisu istinite. Na primjer, poznata je teza psihijatra Lea Kanner iz 1943. godine koja glasi: „Autizam je uzrokovan nenormalnim psihološkim interakcijama unutar obitelji, pogotovo hladnim i odbijajućim držanjem majke prema djetetu“. Inače, ovaj autor napisao je rad pod naslovom „Autistični poremećaji afektivnih veza“ u kojemu se o autizmu po prvi puta raspravlja u profesionalnoj literaturi (Gallo, 2010). Danas se zna da za nastanak PSA-a nisu „krivi“ roditelji niti okolina, nego da se radi o neurorazvojnog poremećaju. No, postoje neki objektivni i mjerljivi čimbenici za koje znanstvenici smatraju da bi mogli biti uzrok PSA-a, o kojima će se govoriti u nastavku. Kao i kod ostalih poremećaja, obiteljsko nasljeđe, tj. genetski utjecaji imaju veliku ulogu. Može doći do određenih duplikacija, inverzija, brisanja ili translacije genetskog materijala (Pendergrass i sur., 2014). Osim toga, u literaturi se spominju i čimbenici kao što su moždana oštećenja i poremećaj moždane funkcije, biokemijske osobitosti, poremećaji kognitivnih procesa i govorno - jezičnog razvoja, poremećaj emocionalnog razvoja te interakcija navedenih činitelja (Mandić, 2016). Novija istraživanja pronašla su postojanje različite moždane organizacije osoba sa PSA-om, pri čemu je nađena atipična lateralizacija moždanih struktura odgovornih za jezik te smanjena i/ili povećana povezanost različitih dijelova mozga (Nielsen i sur., 2014). Vidljivo je da i dalje ne postoje konkretni biomedicinski dijagnostički markeri za dijagnozu PSA-a nego se on kao takav prepoznaje na temelju bihevioralnih specifičnosti.

1.3. Incidencija

Budući da ne postoji jedan konkretan uzrok, pojava PSA-a ne može se spriječiti niti usporiti. Štoviše, prevalencija je u stalnome porastu i prema najnovijim izvještajima iznosi 1 : 36 (Centar za kontrolu i prevenciju bolesti, 2023). Ovo je alarmantna činjenica, budući da je samo 2021. godine incidencija iznosila 1 : 44 (Centar za kontrolu i prevenciju bolesti, 2021). U prilog ovome porastu broja dijagnosticiranih osoba ide činjenica da su stručnjaci danas puno educiraniji nego prije te je puno veća svijest o ovome poremećaju pa se on time lakše i uočava. Takav trend događa se i u Hrvatskoj gdje se zadnjih godina bilježe brojni pomaci u spomenutom području. Tako je započeto rješavanje pitanja prepoznavanja i povezivanja različitih sustava na nacionalnoj razini u području probira i dijagnostike PSA-a (Cepanec i sur., 2015). Međutim, i dalje postoji puno prostora za napredak s obzirom na to da usluge koje bivaju pružene nisu konkretno evaluirane i trebalo bi uvesti neki standard kvalitete pružanja usluga. Posebno zato što je prevalencija PSA-a u Hrvatskoj 2019. iznosila 2.560 osoba, odnosno 0,5% ukupnog broja osoba s invaliditetom. Međutim, valja naglasiti da brojne osobe sa PSA-om nisu prepoznate u sustavu te nemaju dijagnozu te se procjenjuje da bi broj autističnih osoba u Hrvatskoj mogao biti i oko 40 000.

1.4. Dijagnostika

Što se tiče samoga procesa prepoznavanja, stručnjaci se u načelu vode prema određenim kriterijima preko kojih onda donose odluku o dijagnozi. Prema standardnom priručniku za dijagnostiku, već spomenutom DSM-V, postoje sljedeći kriteriji koji moraju biti ispunjeni kako bi se donijela dijagnoza PSA-a. U Hrvatskoj se klasifikacija, osim prema navedenome DSM-u, radi i prema drugome stručnom priručniku – Međunarodnoj klasifikaciji bolesti (MKB) čija je najnovija verzija – MKB 11 objavljena 2022. godine. U ovome radu prikazat će se dijagnostika putem DSM-a. Kao što je već spomenuto, DSM mijenjao se kroz godine tako da su i sami simptomi izmijenjeni. Na primjer, iako je u četvrtom izdanju DSM kašnjenje ili potpuno odsustvo govornog jezika bilo jedan od kriterija za postavljanje dijagnoze, peto izdanje navodi kako PSA ne mora pratiti jezično odstupanje. Iako ovi simptomi mogu postojati kod osoba sa PSA-om, oni se često javljaju i kod djece tipičnog razvoja ili djece s jezičnim teškoćama pa kao takvi nisu mjerodavni. Važno je još jednom napomenuti kako se osobe sa PSA-om uvelike razlikuju po simptomima, stoga je bilo ključno sastaviti popis simptoma koje osoba mora

zadovoljiti za uspostavljanje dijagnoze. U DSM-u to su najprije tri kriterija koja se odnose na perzistentne deficite u socijalnoj komunikaciji i socijalnoj interakciji u višestrukim kontekstima, a očituju se u:

1. Nedostaci u socioemocionalnoj uzajamnosti
 - Na primjer, atipični socijalni pristup, neuspjeh u održavanju konverzacije, smanjeno dijeljenje interesa i emocija, nedostatno iniciranje socijalnih interakcija, osiromašena socijalna imitacija
2. Nedostaci u neverbalnim komunikacijskim ponašanjima koja se koriste u socijalnim interakcijama
 - Na primjer, atipičnosti u socijalnoj uporabi kontakta očima i posture tijela, nedostaci u razumijevanju i korištenju gesti, atipičnosti u visini, brzini, intonaciji, prozodiji govora
3. Nedostaci u razvoju, održavanju i razumijevanju odnosa prikladnih za razvojnu razinu
 - Na primjer, teškoće u prilagođavanju ponašanja različitim socijalnim kontekstima, teškoće u dijeljenju imaginacijske igre, teškoće u sklapanju prijateljstava, nedostatak interesa za druge

Sva tri takozvana „A kriterija“ moraju biti zadovoljena za uspostavljanje dijagnoze.

Osim njih, postoje i „B kriteriji“ koji označavaju prisutnost ograničenih, repetitivnih oblika ponašanja, interesa ili aktivnosti:

1. Stereotipni ili repetitivni motorički pokreti, uporaba predmeta ili govora
 - Na primjer, motoričke stereotipije, repetitivna uporaba predmeta, eholalija (upamćene fraze, *scripting*)
2. Pretjerano pridržavanje rutina, ritualiziranih oblika verbalnog i neverbalnog ponašanja, pretjerana otpornost promjenama
 - Na primjer, inzistiranje na rigidnom slijedenju rutina, repetitivno postavljanje pitanja o određenoj temi, pretjerane reakcije na promjene)
3. Vrlo ograničeni, fiksirajući interesi koji su atipični prema intenzitetu i usmjerenosti

- Na primjer, suženi opseg interesa, usmjerenost na nekoliko istih objekata, tema ili aktivnosti, preokupiranost brojevima, slovima, simbolima, gležnjevima, sredstvima za čišćenje, usisavači, auto praonice, neobični strahovi
 - Pojedini autori ih nazivaju entuzijazmima
4. Hiper ili hipo reaktivnost na senzoričke inpute ili neobični interesi za senzoričke aspekte u okolini
- Na primjer, visoka tolerancija na bol, preokupiranost teksturom predmeta i dodirivanjem i/ili averzija prema dodirivanju, neobično senzoričko istraživanje objekata

U ovome slučaju moraju biti zadovoljena barem dva od četiri kriterija.

Ostali kriteriji su:

C. Simptomi moraju biti prisutni u ranom razvojnem periodu (ali ne moraju postati potpuno očiti sve dok socijalni zahtjevi ne nadmaše ograničene sposobnosti ili mogu biti prikriveni naučenim strategijama kasnije u životu).

D. Simptomi uzrokuju klinički značajno oštećenje u socijalnom, radnom ili drugim važnim područjima sadašnjeg funkcioniranja.

E. Ove smetnje ne mogu se bolje objasniti intelektualnom onesposobljenošću (intelektualnim razvojnim poremećajem) ili općim razvojnim zaostajanjem. Intelektualna onesposobljenost i poremećaj iz spektra autizma često se pojavljuju zajedno, a da bi se postavile komorbidne dijagnoze poremećaja iz spektra autizma i intelektualne onesposobljenosti, socijalna komunikacija mora biti ispod očekivane za opću razvojnu razinu.

Bilo bi idealno ove simptome prepoznati što ranije (u prve tri godine života) kako bi se moglo započeti s ranom intervencijom koja je ključna za kasnije funkcioniranje djeteta u okolini.

Važno je naglasiti kako priručnici jesu izrazito korisni i važni u procesu dijagnostike, ali je vrlo teško i nepotpuno zaključivati samo na temelju priručnika. Stručnjak bi trebao u procjeni upotrijebiti svoja znanja koja je stekao tijekom fakultetskog obrazovanja o poremećajima i tipičnom razvoju djeteta. Osim toga, uzeti detaljnu anamnezu i promatrati dijete u spontanoj komunikaciji. Budući da je velik dio toga prepušten samom ispitivaču, procjena je velikim dijelom subjektivna pa je važno da je stručnjak profesionalan. Preporučuju se provoditi strukturirani intervjui s roditeljima te skale procjene kojima kvantificiramo određena djetetova

ponašanja. Pitanja u intervjuima trebaju biti vješto postavljena koristeći jednostavan vokabular razumljiv laicima, ali na način da obuhvate sve ono što nas o djetetu zanima. Nadalje, važni su testovi te drugi instrumenti na temelju kojih se također donosi dijagnoza. Što se tiče instrumenata koji su usmjereni na dijagnozu PSA-a, većina ih je na engleskom jeziku. Neki od njih su (Remschmidt, 2009):

- Autism Diagnostic Interview, revidirana forma (ADI-R, Lord i sur., 1994)
- Autism Diagnostic Observation Schedule (ADOS, Lord i sur., 1989)
- Autism Diagnostic Observation Schedule – Generic (ADOS-G, Lord i sur., 1997)
- Childhood Autism Rating Scale (CARS, Schloper i sur., 1980)
- Autism Behavior Checklist (ABC, Krug i sur., 1980).

U Hrvatskoj je u upotrebi prevedeni instrument „Opservacijski protokol za dijagnostiku autizma - ADOS-2“ (ADOS-2; Lord i sur., 2002; 2012). Njime se mjere ponašanja važna za dijagnostiku PSA i primjenjiv je od 12 mjeseci djetetova života te za njega vrijedi da je „zlatni standard u dijagnostici“. Za njegovu provedbu potrebna je dodatna edukacija, a provoditi ga mogu stručnjaci čije područje bavljenja obuhvaća PSA-a: logopedi, pedijatri, psihijatri i psiholozi, doktori obiteljske medicine te edukacijski rehabilitatori. Konačnu odluku o dijagnozi u Hrvatskoj roditelji mogu dobiti institucijama zdravstvenog sustava kao što su npr. KBC Zagreb (po uputnici) ili u drugim institucijama koje nisu dio zdravstvenoga sustava, na primjer Nastavno - klinički centar Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta.

1.5. Poremećaj spektra autizma i drugi razvojni poremećaji-diferencijalna dijagnostika

S obzirom na to da osobe sa PSA-om mogu imati simptome koji se pojavljuju i u nekim drugim kliničkim slikama, važna je diferencijalna dijagnostika kojom prepoznavamo o kojemu se točno poremećaju radi. Uz navedene otežavajuće faktore neumreženosti stručnjaka, djeci sa PSA-om se često dodjeljuju zamjenske (“krive”) dijagnoze (primjerice, samo dijagnoza intelektualnih teškoća, jezičnog ili govornog poremećaja, poremećaja pažnje i hiperaktivnosti ili sl.), zastarjele dijagnoze (primjerice, razvojna disfazija) ili zamjenski opisi stanja koji čak i nisu službene dijagnoze (primjerice, poremećaj senzoričke integracije, “neodgojeno dijete” i sl.) koji samo djelomično obuhvaćaju i opisuju njihova razvojna odstupanja (Cepanec i sur., 2015). Kao što je već navedeno, PSA-a karakteriziraju odstupanja u socijalnoj komunikaciji i interakcijama, što se može preklapati sa simptomima iz socijalno komunikacijskog poremećaja.

Diferencijalna dijagnostika ova dva poremećaja zapravo su gore navedeni B kriteriji PSA-a koji ne postoje kod osoba sa socijalno komunikacijskim poremećajem . Ovaj poremećaj trebamo razlikovati i od razvojnog intelektualnog poremećaja. Kod osoba s razvojnim intelektualnim poremećajem razvojni profil puno je ujednačeniji i oni pokazuju generalna odstupanja u svim aspektima razvoja. Nasuprot tome, osobe sa PSA-om najveća odstupanja pokazuju u domeni socijalne komunikacije, dok su ostali aspekti razvoja u pravilu uredni. Također se, prema nekim simptomima, može preklapati sa shizofrenim poremećajem što se tiče socijalnog funkcioniranja te općenito drugim poremećajima ličnosti. Dakako, često se uz PSA-a javlja i neki drugi poremećaj, odnosno komorbiditet poremećaja. To su često dodatne intelektualne teškoće, poremećaji spavanja ili hranjenja, govorna apraksija i slično. Kada se radi i o takvim dodatnim teškoćama, važno je terapiju konstruirati kako bi bila tome prilagođena i u obzir uzela oba poremećaja.

1.6. Podrška osobama s poremećajem iz spektra autizma

Što se tiče podrške osobama sa PSA-om, ona je učinkovita ako s djetetom surađuju članovi multidisciplinarnog tima kojeg najčešće čine liječnici različitih specijalizacija, logoped, radni terapeut, dječji psihijatar, neurolog, pedijatar, psiholog, edukacijski rehabilitator te oni najvažniji suradnici – roditelji. Roditelji su najvažniji partneri jer s njima dijete provodi najveći dio svoga vremena te uz odgovarajuće savjetovanje od strane stručnjaka, oni kod kuće mogu provoditi primjerenu „terapiju“, odnosno primjenjivati različite metode koje će pomoći djetetu raditi na jačanju socijalne komunikacije i drugim elementima razvoja. Osim toga, pomaže roditeljima poticati kvalitetnu interakciju i komunikaciju s djetetom te na taj način jačati njihovu vezu s djetetom. Kao što je već spomenuto, ovaj poremećaj ne može se „izliječiti“ niti ukloniti. Podrška služi kako bi se djetetu pružila optimalna podrška te na pravilan način razvijale njegove vještine i, ako se provodi na pravilan način, dovodi do značajnog poboljšanja. Osim toga, osobe sa PSA-om kroz terapiju mogu naučiti kompenzirati ili maskirati skupinu B simptoma koji su ranije navedeni. Kod djeteta se podrškom želi postići njegov maksimalni napredak, koji će mu biti potreban i za kasnije životne i akademske izazove. Sveukupno, primjerena podrška kod male djece postiže smanjenje težine simptoma (Thurm i sur., 2011), optimiranje procesa učenja i razvoja, prevenciju institucionalizacije, unaprjeđenje socijalnog i obrazovnog uključivanja, mentalnog zdravlja djece i njihovih obitelji (Ljubešić, 2006), napredak u kognitivnim i jezičnim sposobnostima te adaptivnom ponašanju (Warren i sur., 2011). U protivnome, izostanak podrške može dovesti do ozbiljnih posljedica - anksioznih i

depresivnih poremećaja u kasnijoj dobi. Kako bi bila uspješna, terapija mora imati konstruirane konkretne ciljeve te treba biti strukturirana i individualizirana. Prije same terapije potrebno je, kroz procjenu, stvoriti cjelokupnu sliku o djetetu i njegovom funkcioniranju. Budući da se radi o spektru, neki pojedinci će imati blaže simptome dok će kod nekih oni biti značajno izraženi te uvelike utjecati na svakodnevni život. Takva se razlika ranije prikazivala u podjeli na „visokofunkcionirajući“ autizam koji je podrazumijevao da pojedinac ima „blagi“ oblik ovoga poremećaja te „niskofunkcionirajući“ autizam kod kojeg su simptomi značajni i zbog toga osoba loše funkcionira. Danas takva podjela više ne postoji i ne koristi se takva terminologija. Umjesto toga, danas se spektar promatra prema količini podrške koja je pojedincu potrebna u svakodnevnom funkcioniranju pa razlikujemo tri stupnja spektra: zahtijeva podršku (manje izraženi simptomi), zahtijeva značajnu podršku (umjereno izraženi simptomi), zahtijeva vrlo značajnu podršku (izrazito izraženi simptomi). Inače, danas se u terapiji koriste različiti postupci i programi rehabilitacije. To je ujedno složen i dugotrajan proces, čiji su rezultati proporcionalni vremenu početka i kvalitete izvođenja tretmana (Mardešić i sur., 2016). Stručnjak na temelju procjene, testova i ostalih navedenih stavki sam konstruira tijek i vrstu podrške. Preporučuje se provoditi podršku koja je utemeljena na znanstvenim istraživanjima, a prema „The National Clearinghouse“ iz 2021. godine, u to spadaju navedene vrste terapije:

- Potpomognuta komunikacija (AAC-Augmentative and Alternative Communication)
- Bihevioralna intervencija
- ABI (Autecended based)
- Diferencijalno pojačavanje alternativnih, nekompatibilnih ili drugih ponašanja
- Direktno poučavanje
- Modeliranje
- Intervencija glazbom
- Naturalistička intervencija
- Vježbanje i kretanje
- Intervencija koju provode roditelji
- Prompting / Poticanje
- Reinforcement / Pojačanje
- Redirection / Preusmjerenje
- Senzorna integracija
- Socijalne priče
- Trening socijalnih vještina

- Upotreba tehnologije
- Videomodeliranje
- Vizualna podrška
- Vremenska odgoda
- Self-managment / Samostalno upravljanje
- Analiza zadataka
- Vršnjačka intervencija
- Funkcionalni komunikacijski trening

1.7. Osobe s poremećajem iz spektra autizma u okolini

S obzirom na to da osobe sa PSA-om pokazuju drugačije obrasce ponašanja i određene atipičnosti, javnost ih može pogrešno prosuditi te smatrati da se radi o poremećajima u ponašanju, neodgojenosti, nepristojnosti i slično. Takva situacija posebno je naglašena budući da osobe sa PSA-om nemaju nikakve fizičke karakteristike niti odstupanja koja bi na prvu ukazala na njegovo postojanje. To je posebno važno jer pojedinci sa PSA-om danas sve više bivaju uključeni u redovne sustave obrazovanja, što znači da su konstantno u okolini s djecom tipičnog razvoja. Iz toga razloga teži se prema inkluziji tj. postupcima uključivanja djece s teškoćama u odgojno – obrazovne procese kako bi imali iste mogućnosti kao ostala djeca, a ne samo integraciji (uključivanju bez dodatne prilagodbe) djece u redovite razrede. Ključno je inkluziju provoditi na adekvatan način, kako bi ostali učenici u razredu prihvatili učenika sa PSA-om i naučili o karakteristikama toga poremećaja. Tako će se izbjeći neprihvatanje i stigmatizacija. Ako učitelji i učenici nisu dovoljno educirani, takav pristup za učenika može imati loše posljedice budući da učenik može biti osjetljiv na promjene, senzoričke podražaje kao što su buka u razredu te općenito imati prepreke u socijalizaciji. Na koncu, može doći do izrugivanja, zlostavljanja, maltretiranja i slično od strane drugih učenika.

2. MEDIJI

2.1. Utjecaj medija na javno mišljenje

Mediji su sastavni dio današnjega društva. Kao takvi, uvelike utječu na društvo u cjelini. Za medije se smatra da su „nezamjenjivi u kultiviranju javne rasprave, političkog pluralizma i svijesti o različitim mišljenjima, osobito omogućavanjem različitim grupama unutar društva prigodu da primaju i daju informacije, da se izraze i razmjenjuju ideje“ (Hrvatska enciklopedija. Medij, 2021). Fjorović, 2013. navodi kako su oni postali „tkivo našega života“, a Maja Žitinski (2009) navodi: „pogled na svijet i vlastiti način života uvelike je određen medijima, odnosno onime što vidimo na vijestima ili pročitamo u novinama“ (prema Labaš, Marinčić, 2016). Kao takvi, mediji uvelike utječu na javno mišljenje koje prema definiciji glasi „prosuđivanje publike koja je sama sposobna da sudi“ (Splichal, 2014). Utjecaj medija prepoznat je i međunarodno priznat od strane Ujedinjenih naroda još 1990 – ih godina, na način da tako izravno utječu na središnje ideje i uvjerenja ljudi (Ellis i sur., 2019). Jedno zanimljivo istraživanje provedeno od strane Huang i suradnika 2021. godine bavilo se utjecajem masovnih medija na mišljenje ljudi u određenoj populaciji o drugim državama. Točnije, SAD-a prema Kini. Rezultati su pokazali da način na koji su pisani članci u „The New York Times“, tj. pozitivan ili negativan ton, koreliraju s pozitivnim i negativnim javnim mišljenjem američkih građana o određenim aspektima u Kini. Srećom, novinari u svijetu, pa tako i u Hrvatskoj, dužni su položiti zakletvu prije samog početka rada prema kojoj potvrđuju sljedeće: „Pravo na točnu, potpunu i pravovremenu informaciju te slobodu mišljenja i izražavanja misli jedno je od temeljnih prava i sloboda svakog ljudskog bića, bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje, naobrazbu, društveni položaj ili druge osobine. Iz tog prava javnosti da bude upoznata s činjenicama i mišljenjima proizlazi i cjelina obveza i prava novinara. U svom su radu novinari dužni braniti ljudska prava, dostojanstvo, slobode i vrijednosti, uvažavati pluralizam ideja i nazora, opirati se svim oblicima cenzure, pridonositi jačanju pravne države i kao dio javnosti sudjelovati u demokratskoj kontroli moći i vlasti. Novinari se pridržavaju Ustava i zakona Republike Hrvatske, njeguju kulturu i etiku javne riječi i uvažavaju civilizacijska dostignuća i vrijednosti. Njihova je obveza pridržavati se profesionalnih etičkih načela. Kodeksom utvrđuju tih 18 načela te štite neotuđiva prava pojedinaca i pravo javnosti na informaciju“ (Kodeks časti hrvatskih novinara, 2009). Iako bi se u teoriji novinari trebali voditi ovim kodeksom, u svijetu novinarstva stvari, nažalost, nisu tako posložene. Ključna je čitanost, a time i zarađeni novac. Nerijetko se događa da su vijesti

irelevantne i nepouzdate, ali ih se masovno čita pa takvih članaka biva sve više. Na to upozoravaju Kanižaj i Skoko u svome radu 2010. godine: „praksa sankcioniranja novinara koji su se ogriješili o etičke standarde, prekršili zakon ili propise gotovo ne postoji“ što je rezultiralo „ispod(prosječnim) medijskim izvještavanjem, kršenjem etičkih normi i profesionalnih standarda“. Time, naravno, članci gube na svome kredibilitetu, čega je u današnje vrijeme sve više. Možemo reći kako se posao novinara mijenja ovisno o tržišnim uvjetima te je to rezultiralo većim brojem članaka zabavnog sadržaja, često bez validnosti i s banaliziranim sadržajem.

2.2. Kako je poremećaj iz spektra autizma predstavljen na portalima

Osim što se mijenjaju tržišni uvjeti, promijenio se i način prenošenja informacija u tom kompleksnom svijetu medija. Umjesto nekadašnjih novina, tj. tiska, danas je najvažniji medij postao Internet. Novije istraživanje iz 2022. godine provedeno na hrvatskoj populaciji pokazuje da se mediji, kao što su dnevne novine i informativne emisije na radiju ili televiziji, puno manje koriste u svrhu stvaranja javnoga mišljenja i općenito se puno manje koriste, dok su najzastupljeniji internetski portali i društvene mreže (Devčić, 2022). Internetski portal je „internetska stranica koja pruža mogućnost posjeta drugim internetskim stranicama istog ili sličnog sadržaja nudeći posjetiteljima pretraživanje i filtriranje velike količine podataka različitih izvora objavljenih na internetu uz prikaz samo onih informacija koje su upravo u njihovu području interesa“ (Bestvina Bukić i Stanković, 2019). Pomoću internetskih portala mogu se u isto vrijeme pratiti vijesti o različitim temama kao što su one vezane uz sport, politiku, poslovanje, zdravlje, recenzije proizvoda, financije itd. (Jain, 2017). Takvu vrstu novinarstva u novijoj literaturi nazivaju i „online novinarstvo“, kojemu je cilj informirati korisnika neovisno o vrsti sadržaja i neovisno o tome radi li se o novom mediju ili o digitalnom izdanju klasičnih medija (Brautović, 2011). Unatoč tome što se radi o novijem mediju, portali su dominantni kako kod starijeg, tako i kod mlađeg stanovništva. Iako se radi o novijoj varijanti novinarstva, ono je sačuvalo iste temeljne standarde koje je imalo i klasično, a to su profesionalni standardi na kojima se temelji suvremeno novinarstvo: istinitost, poštenje, točnost, uravnoteženost i nepristranost (Malović, 2005). Malović je u svome radu 2005. opisao i značenje svakoga od njih: Istina je jedan od najosjetljivijih pojmova u novinarstvu, a o njoj se danas najviše govori u kontekstu krize novinarske profesije. Istinitost i objektivnost utječu na vjerodostojnost i kvalitetu medija, kako spoznati istinu i kako je iznijeti i objaviti u javnosti jedan je od najvećih izazova današnjih novinara“ (prema: Labaš, Uldrijan, 2010: 99). Poštenje

podrazumijeva da novinar dođe do svakog mogućeg gledišta na događaj o kojem izvještava. Također, trebao bi odbaciti svoje osobne predrasude i preduvjerenja dok izvještava. Točnost je najvažnije obilježje svake vijesti i svaka stvar mora biti točno iznesena: ime, citat, broj. Nadalje, uravnoteženost od novinara zahtijeva da prikaže sve sukobljene strane ili događaj o kojemu se piše bez ikakve nedvosmislenosti, a nepristranost se odnosi na to da se novinar u izvještavanju ne smije opredjeljivati ni na koju stranu. Odnosno, izvještaj treba biti prikazan kakav se dogodio i baš onakvim kakav uistinu jest, bez obzira na podložnosti novinara koji svoja stajališta može obrazložiti u komentaru. Međutim, već spomenuta problematika čitanosti i ovdje dolazi u fokus. Tako su 2010. godine Vanesa Benković i Ivan Balabanić proveli istraživanje na temelju kojega su zaključili sljedeće: „uz pohvale brzini informacija i dostupnosti, analize sadržaja naših domaćih portala potvrđuju da lake teme i senzacionalizam prevladavaju nad ozbiljnim sadržajima“. Dodaju: „to je rezultiralo slabljenjem kritičkog i građanskog identiteta novih (generacija) korisnika kao i njihovih očekivanja“ (Zgrabljic Rotar, 2011). Često su članci bazirani na subjektivnom mišljenju te informacijama koje nisu provjerene. Malović (2005) navodi kako je 24 sata u novinama objavio čak 67,3% članaka bez izvora, odnosno u tekstu se novinar ne poziva ni na jedan izvor. Tekstovi samo s jednim izvorom prevladavaju i u ostalim analiziranim novinama: Jutarnji list 69,5%, Vjesnik 81,3%, te Večernji list 49,8 %. Zabrinjavajuća je činjenica iz rada objavljenog 2018. godine, a koji se bavi upravo portalima koji su dio ovoga diplomskog rada. Skoko i Vrdoljak u intervjuu s urednicima portala Jutarnji.hr i Večernji.hr postavili su pitanje: „Zašto elektroničke inačice odudaraju od ozbiljnosti kojoj teže u tiskanim izdanjima?“. Na to su dobili odgovor da su na to „primorani“ budući da s većim brojem klikova privlače veći broj oglašivača koji zatim odlaze na čitanije portale, neovisno o tome kakva je njihova razina vjerodostojnosti. Iako se radi o važnoj problematici, mali je broj istraživanja koja se bave temama vezanim uz predstavljanje određenih poremećaja u medijima. Međutim, to je nužno kako bi se uklonile lažne vijesti i predrasude poput onih u vezi PSA-a, a koje govore o tome da cjepivo ili prehrana mogu izazvati nastanak poremećaja ili pretjeranog naglašavanja nadnaravnih talenata i darovitosti kod ove populacije. Iako pitanje relevantnosti informacija na internetu i dalje ostaje otvoreno, činjenica je kako je Internet prvi glas o novijim događanjima, uključujući i one vezane za važne teme u društvu poput onih vezanih za zdravlje, socijalno, školstvo i tako dalje. Jedna od takvih tema je i poremećaj iz spektra autizma. Budući da incidencija osoba sa PSA-om raste, s njom raste i svijest javnosti o tom poremećaju. Međutim, dovodi se u pitanje raste li i razina educiranosti o istome te razumijevanje toga poremećaja. Jedno istraživanje u Australiji pokazalo je kako je od 2383 ispitanika, 97,6% izjavilo da su čuli za autizam, a samo 15% izvijestili su da su imali "puno" kontakata s

pojedincem na spektru autizma (Jones i sur., 2022). Slični podaci dobiveni su u gotovo svim državama, na primjer i u Irskoj (Dillenburger i sur., 2013; Dillenburger i sur., 2017). Što se tiče istih podataka vezanih za Hrvatsku, Borovec i Ivšac Pavliša provele su istraživanje 2021. godine kojim su anketnim ispitivanjem putem internetskih stranica s 43 ispitanika ispitivale osviještenost populacije o PSA-u. Rezultati su pokazali kako je 99% ispitanika čulo za ovaj poremećaj. No, pokazuju i da većina ispitanika i dalje na pogrešan način tumači ponašanja djece i osoba sa PSA-om, pogotovo ona koja su povezana s nedostacima koji se odnose na socijalnu interakciju i socijalnu komunikaciju (atipičan socijalni pristup, teškoće održavanja konverzacije, teškoće u razumijevanju neverbalne komunikacije). Takvi rezultati ukazuju na potrebu educiranja javnosti i podizanja svijesti o ovoj problematici. Postoje neka strana istraživanja koja su se bavila općenito načinom predstavljanja raznih poremećaja u medijima, u kojima se PSA samo spominje (npr. Briant i sur., 2013; Stephenson i sur., 2018; Wilkinson i McGill, 2009). Slična su rađena i u Hrvatskoj (Fabijanić, 2019). Što se tiče samog PSA-a, postoje istraživanja iz različitih država: Australije (Jones i Harwood, 2009), Kanade (Lanovaz i sur., 2015; Wolbring i Mosig, 2017), Kine (Bie i Tang, 2015; Tang i Bie, 2016), Ujedinjenog Kraljevstva (Huws i Jones, 2011; Robertson, 2009), i SAD-a (Clarke, 2008; McKeever, 2012; Holton i sur., 2014; Muhamad i Yang, 2017). Zaključci tih istraživanja većinom pokazuju kako su osobe sa PSA-om u medijima najčešće prikazane kao žrtve koje pate i koje nitko ne razumije te da objavama nedostaje provjerenih informacija te iskustava pojedinaca sa PSA-om. U Hrvatskoj do sada nije napravljeno niti jedno istraživanje na ovu temu.

3. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Budući da ovakva istraživanja još nisu provedena u Hrvatskoj, cilj je istraživanja utvrditi na koji je način PSA predstavljen na najposjećenijim hrvatskim internetskim portalima u novijem periodu. Odgovorom na ova pitanja, korak smo bliže o saznanjima o javnom mišljenju o ovome poremećaju koje će nam pomoći u educiranju medija te smjericama za pisanje o ovim te sličnim osjetljivim temama.

Sukladno ciljevima, definirani su sljedeći istraživački problemi:

P1: Utvrditi kakvom terminologijom je PSA-a predstavljen na hrvatskim portalima te je li prezentiran pozitivnim ili negativnim tonom.

P2: Utvrditi o kojim se temama/aspektima najčešće pisalo u vezi PSA-a.

P3: Utvrditi sadržavaju li članci pisani o PSA-u znanstvene činjenice i točne informacije.

3.1. Hipoteze

Rezultati istraživanja provedenog u Britaniji (Huws i Jones, 2011) pokazuju da novinari obično PSA-a predstavljaju kao poremećaj s početkom u djetinjstvu, a osobe sa PSA-om predstavljaju kao "žrtve" tog stanja. Na temelju toga formirana je prva hipoteza. Druga hipoteza formirana je po uzoru na istraživanje proveden u Australiji (Baroutsis i sur., 2021) u kojemu je zaključeno kako su se članci vezani uz PSA-a većinom bazirali na njegove zdravstvene i medicinske aspekte. Treća hipoteza postavljena je eksploratorno.

H1: Članci na hrvatskim portalima o PSA-u većinom su pisani negativnim tonom.

H2: Najčešće su teme vezane uz PSA prikazi njegove simptomatologije.

H3: Većina članaka na hrvatskim portalima nije znanstveno potkrijepljena.

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

4.1. Postupak prikupljanja podataka

U svrhu objedinjavanja dostupnih novijih informacija vezanih za ovu temu, u radu će biti prikazani članci objavljeni u periodu od 2020. do 2022. godine na pet najposjećenijih hrvatskih internetskih portala. Radi se o sljedećim portalima:

- 1.) Index.hr (66,9 milijuna pregleda)
- 2.) Jutarnji.hr (42,6 milijuna pregleda)
- 3.) Vecernji.hr (29,4 milijuna pregleda)
- 4.) 24sata.hr (29,2 milijuna pregleda)
- 5.) Net.hr (23,2 milijuna pregleda)

*Preuzeto s: <https://www.similarweb.com/>

Pretraga članaka na navedenim portalima vrši se pomoću tražilice koja je postavljena na njihovoj internetskoj stranici. U tražilicu će biti upisane ključne riječi s pomoću kojih se može obuhvatiti što veći broj članaka vezanih uz PSA-a. Radi se o sljedećim riječima: autiz*, asperger*. Članci će zatim biti podijeljeni prema kategorijama tako da odgovaraju na postavljena pitanja ovoga rada.

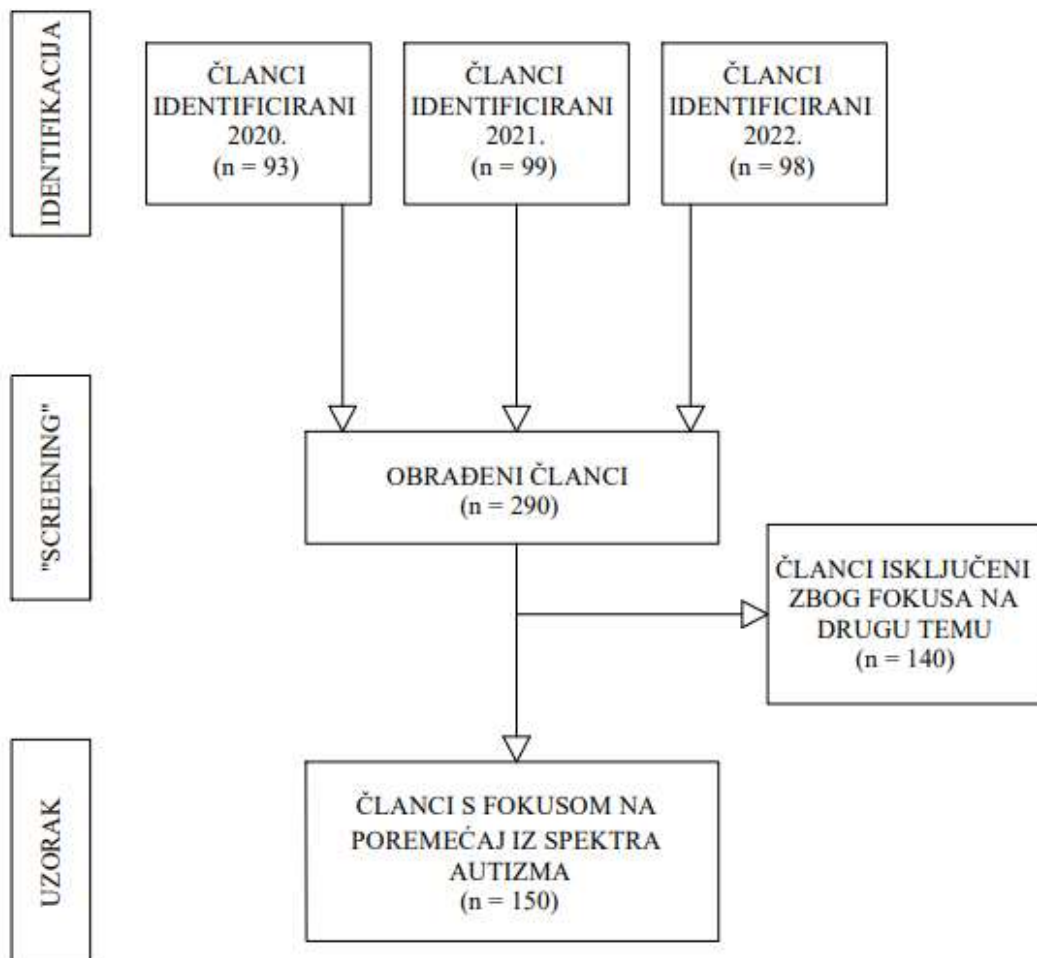
4.2. Metode obrade podataka

Nakon što su u tražilicu upisani pojmovi, internetski portal na temelju tih pojmova izbacuje sve članke koji su objavljeni na tu temu, ali i sve članke u kojima se ti pojmovi barem spominju. Stoga je bilo potrebno iz uzorka eliminirati one članke u kojima se PSA samo spominje, a kojima nije u fokusu članka. Kao primjer mogu poslužiti različiti članci na gotovo svim navedenim portalima o nogometašu Cristianu Ronaldu koji je u prolazu do svlačionice u bijesu odbio dječaka koji mu je prišao i lupio ga po ruci. Ispostavilo se da dječak ima dijagnozu PSA-a. Međutim, radi se o nepouzdanim izvorima te ovdje njegova dijagnoza nije presudna za taj događaj niti je uzrok udarca. Osim članaka kojima tema PSA-a nije u prvome planu, eliminirani su i članci za koje je potrebna pretplata kako bi se mogli pročitati. Takvi su bili prisutni na dva navedena portala – 24sata.hr i Vecernji.hr. Nakon eliminacije je od ukupno 290 članaka na svih pet portala koji se bave ovom tematikom, u uzorak je uvršteno 150 članaka (51,72%) koji su

zatim grupirani prema temama koje su u fokusu članka (Slika 1). Neke je članke bilo teže svrstati u samo jednu kategoriju s obzirom na to da se u njima isprepletalo više različitih tema vezanih za PSA-a. Takvi su članci onda svrstani u onu kategoriju koja je ipak barem dijelom dominirala. Ipak, takvih članaka nije bilo puno te se kod većine na prvu mogla odrediti tema.

Slika 1

Obrada članaka koji ulaze u uzorak istraživanja

5. REZULTATI I RASPRAVA

5.1. Broj članaka s tematikom PSA-a

Istraživanje pokazuje kako je najveći broj članaka na ovu temu pisao najposjećeniji hrvatski internetski portal, a najmanje članaka najmanje posjećeni internetski portal. Tako je najviše članaka na ovu temu u periodu 2020.-2022. pisao Index.hr (N=53; 35,33 %), a najmanje Net.hr (N=15, 10%). Drugo mjesto prema broju članaka zauzeo je internetski portal 24sata.hr (N=38; 25,33%). Iza njega slijedi Večernji.hr (N= 26; 17,33%), a predzadnji po redu je portal Jutarnji.hr (N=18,12%). Pozitivna činjenica jest da je ukupan broj članaka svake godine bio sve veći. Odnosno, u 2020. godini bilo je ukupno 39 članaka, u 2021. godini ukupno 48 članaka, a u 2022. godini broj članaka popeo se do ukupno 63 objavljena članka (Tablica 1). Ovaj je trend pozitivan jer označava da svjesnost o PSA-u raste, a većim brojem članaka dolazi do boljeg upoznavanja s osobama koje imaju ovu dijagnozu.

Tablica 1

Broj članaka po godinama

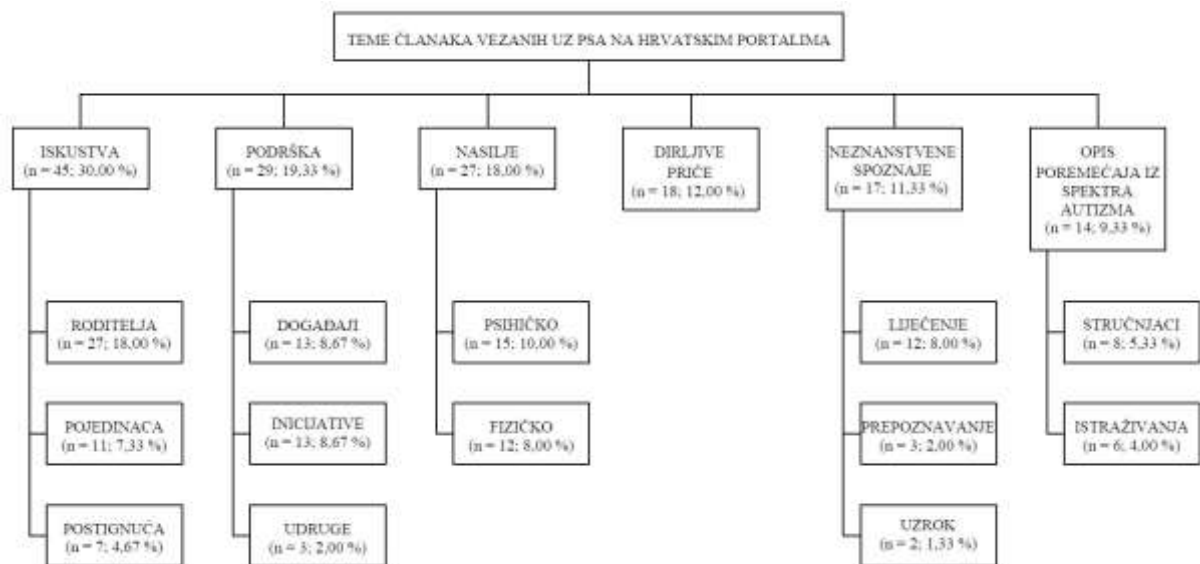
PORTAL	2020.		2021.		2022.		2020. - 2022.
	N (%)	% od 2020- 2022.	N (%)	% od 2020.- 2022.	N (%)	% od 2020.- 2022.	N (%)
Index.hr	14 (35,90)	26,42	21 (43,75)	39,62	18 (28,57)	33,96	53 (35,33)
Jutarnji.hr	1 (2,56)	5,56	10 (20,83)	55,56	7 (11,11)	38,89	18 (12,00)
Večernji.hr	6 (15,38)	23,08	6 (12,50)	23,08	14 (22,22)	53,85	26 (17,33)
24sata.hr	14 (35,90)	36,84	8 (16,67)	21,05	16 (25,40)	42,11	38 (25,33)
Net.hr	4 (10,26)	26,67	3 (6,25)	20,00	8 (12,70)	53,33	15 (10,00)
UKUPNO	39	26,00	48	32,00	63	42,00	150

5.2. Teme članaka

S obzirom na to da broj osoba sa PSA-om s godinama drastično raste, a mnoga pitanja u vezi ovoga stanja ostaju otvorena i nedokučena, korisno je bilo vidjeti o kojim se točno aspektima vezanim za PSA-a piše. Iz pregleda članaka da se uočiti da se oni bave onim aspektima PSA-a koji su trenutno aktualni u javnosti te onima kojima će privući što veći broj klikova. Tako se jedna tema, koja je aktualna, na različite načine opisuje na svim navedenim portalima i u više različitih članaka na istome portalu. Za primjer mogu poslužiti članci o svećeniku koji je odbio pričestiti dijete sa PSA-om jer se bojao da bi dječak zbog svoje dijagnoze mogao baciti hostiju, što bi bilo svetogrđe. Svećenik se na kraju ispričao. Ta je priča na različite načine opisana na svim navedenim portalima. No, generalno su članci objavljeni u ovome periodu različite tematike te su se dotaknuli raznih pitanja, a prema tome mogu se podijeliti na nekoliko glavnih kategorija prema svojim središnjim temama (Slika 2).

Slika 2

Teme članaka vezanih uz poremećaj iz spektra autizma na hrvatskim portalima (N=150)

5.2.1. Iskustva

Tema koja je apsolutni predvodnik prema broju članaka jest „iskustva“ (N=45, 30 %). Ovdje se radi o opisima iskustava pojedinaca, njihovim postignućima te iskustvima roditelja. Ljudi općenito vole čitati o osobnim temama pa ni ovo područje nije iznimka (Muhamad i Yang, 2017). Najčešće se pisalo upravo o iskustvima roditelja, točnije njihove priče i izazovi u svakodnevnom životu s djetetom koje ima dijagnozu PSA-a (N=27, 18 %). Razlog zašto se ova tema nalazi na prvome mjestu vjerojatno je zato što pričanje osobnih priča dovodi do participativnog učinka među čitateljima, a također se daje glas marginaliziranim skupinama kao što su osobe s određenim teškoćama (French i Swain, 2006). Tako roditelji djece sa PSA-om putem ovakvih priča mogu dobiti nadu u bolju budućnost te osjećaj zajedništva s drugim roditeljima, odnosno osjećaj da nisu sami te da i drugi roditelji proživljavaju iste situacije. U ovoj kategoriji posebno su se istaknuli članci poznatih javnih osoba koje su ujedno roditelji djeteta sa PSA-om, a koje su podijelile svoja iskustva. Jedna od njih je hrvatska glumica Marijana Mikulić koja često daje intervjuje o razvoju i svakodnevnim situacijama vezanim uz svoga sina. Osim toga, u ovoj su se kategoriji ponavljali motivi ogorčenosti roditelja na hrvatski sustav u kojemu su liste čekanje predugačke te djeca ne mogu dobiti adekvatnu podršku na vrijeme, ali i teme o nedostatku stručnjaka koji se bave ovim područjem. Pisalo se i o iskustvima pojedinaca (N=11; 7,33 %) te njihovim postignućima (N=7; 4,67 %). U kategoriji „iskustva“ pojedinaca prevladavaju teme slavnih osoba koje su tek u odrasloj dobi shvatile da imaju dijagnozu PSA-a. Odnosno, ponavljaju se priče o tome kako su se takvi pojedinci oduvijek osjećali različitima i bojali se da s njima nešto nije u redu, sve dok nisu uočili kako se njihovi simptomi poklapaju s onima iz PSA-a. Navode kako im je saznanje o dijagnozi bilo veliko olakšanje. Međutim, niti jedna od slavnih osoba nije opisala konkretne simptome koje su imali pa članci ne sadrže dovoljno informacija kao što bi trebali. Što se tiče kategorije „postignuća“, opisane su inspirativne priče osoba o njihovim uspjesima kao motivacija drugim pojedincima s istom dijagnozom. Ovakve priče samo su dokaz da dijagnoza PSA-a nikako ne znači nekakav „hendikep“ ili prepreka. Neka od postignuća opisana u člancima prikazuju pojedince koji su uspješni studenti FER-a, glumci, učitelji i ostalo. Međutim, novinari u ovakvim slučajevima svakako trebaju biti oprezni i s umjerenom dozom opisati postignuća, napominjući da nisu svi pojedinci s ovom dijagnozom jednaki te kod nekih (zbog težine simptoma ili pridruženih intelektualnih teškoća) ovakvi uspjesi vrlo vjerojatno neće biti mogući. Čak su i same osobe u zajednici PSA-a navele kako im smeta pretjerana medijska pozornost koja se pridaje tim iznimnim talenatima i sposobnostima (Happe, 2018). Nadovezujući se na ovo, općenito se u

člancima PSA-a opisuje na isti način te se u gotovo niti u jednom članku ne objašnjava kako se radi o spektru i da je zato populacija ljudi sa PSA-om iznimno heterogena, tj. posjeduje različite manifestacije istoga poremećaja. Ovo je važno jer se može dogoditi da roditelji koji čitaju ovakve članke, posebno članke koji se tiču različitih postignuća i talenata kod ove populacije, mogu steći dojam da njihovo dijete nije dovoljno dobro ili se razočarati. Ista situacija odnosi se i na same pojedince sa PSA-om koji se mogu uspoređivati sa svojim vršnjacima te misliti da su manje vrijedni ako ne posjeduju takve osobine. Zanimljivo je istaknuti kako strana istraživanja nisu pokazala slične rezultate što se tiče ove tematike. Točnije, članci s iskustvima pojedinaca nisu se pokazali dominantni. Dapače, uočeno je kako u medijima nedostaju iskustva od strane pojedinaca sa PSA-om (Huws i Jones, 2011).

5.2.2. Podrška

Iduća tema o kojoj se pisalo na hrvatskim portalima je „pomoć“ (N=29; 19,33 %). Ovdje se termin pomoć odnosi na sve pothvate pojedinaca i udruga koji su na bilo koji način pridonijeli zajednici osoba sa PSA-om te konkretnim pojedincima sa PSA-om. Kao primjer može poslužiti članak o inicijativi KBC-a Rijeka koji je uveo bolničke putovnice za osobe sa PSA-om. U tim je putovnicama opisano stanje i način funkcioniranja te osobe kako bi medicinsko osoblje znalo kako se s tom osobom ophoditi. S obzirom na to da osobe sa PSA-om mogu imati teškoće s čekanjem u redu jer se na taj način remeti njihova rutina (B kriterij), putovnicama se omogućuje i prednost pri ulasku. Ovo je veliki korak za zajednicu osoba sa PSA-om (Jutarnji, 2022). U ovu kategoriju spadaju i članci koji su pisani povodom Svjetskog dana svjesnosti o autizmu (02.04.) te sve donacije, koncerti, filmovi i slično, koji su održani kako bi povećali svjesnost o PSA-u. Ovim je događajima namjera osvijestiti sugrađane o načinima kako se odnositi s ovom populacijom, naučiti koja su njihova prava i na kraju poboljšati kvalitetu života osoba sa PSA-om. Često su popraćeni i svjedočanstvima samih osoba sa PSA-om pa javnost može dobiti informacije iz prve ruke. Kod ovakvih događanja medijska je uključenost iznimno bitna budući da je oglašavanje preko interneta postalo dominantno. Stoga članci kao što su ovi pridonose većem broju uzvanika, a time i boljoj informiranosti javnosti. U ovoj se kategoriji također mogu

naći inspirativne priče kao što je ona o ocu djeteta sa PSA-om koji je u 24 sata neprekidnog hoda napravio 100 km i 140 tisuća koraka za djecu s ovom dijagnozom (Index.hr, 2022.). O istoj temi koja je obrađena na drugome portalu, taj je otac opisao važnost ovih inicijativa, ali i općenito bilo kakvog oblika pomoći osobama sa PSA-om: „Često zahtijevamo da se oni nama prilagode, naglasio je Bogdan, a zapravo bi trebalo biti obrnuto jer nas toliko toga mogu naučiti. Ovakve inicijative zato i postoje, mišljenja je ovaj otac koji je podršku u hodanju dobio i od svojeg 11-godišnjeg sina Viktora“ (Jutarnji, 2022). Ovakve priče mogu poslužiti kao primjer drugima i potaknuti ih na slične poteze. Osim toga, u nekim člancima objavljeni su i brojevi računa na koje se mogu uplatiti donacije ili kontakti osoba preko kojih se može saznati više te tako i čitatelji mogu sudjelovati u donacijama.

5.2.3. Nasilje

Slijedi vrlo zabrinjavajuća činjenica, a to je da je treća najčešća tema članaka na hrvatskim portalima „nasilje“ (N=27, 18 %). Navedena kategorija podijeljena je na fizičko (N=12, 8 %) i psihičko (N=15, 10%) nasilje. Iako psihičko nasilje ne sadrži udarce i modrice nego ima negativan utjecaj na psihu pojedinca; ove su vrste nasilja podjednako štetne i ostavljaju dubok trag na pojedinca. Otprilike je izjednačen broj članaka s obje vrste nasilja, a ukazuje na činjenicu kako su osobe sa PSA-om pod većim rizikom da budu izložene nasilju. Istraživanja potvrđuju ovu činjenicu ukazujući na to da je veći broj viktimizirane djece koja imaju teškoće, što vrijedi i za PSA-a, pogotovo zbog njihovih posebnosti u socijalnim interakcijama (Kessler, 2005; Roekel i sur., 2010). Nasilje je posebno izraženo kada dijete ima dodatne ili isključivo intelektualne teškoće. Istraživanja pokazuju i da je 49% djece koja imaju lake intelektualne teškoće bilo izloženo nekoj vrsti nasilja (Reiter i Lapidot-Lefler, 2007). Neki od žrtava nisu verbalni te stoga ne mogu prijaviti nasilje, drugi ga možda ne mogu razumjeti niti protumačiti zbog intelektualnih teškoća. Zabrinjavajuće je i da se dio nasilja opisanog u člancima odnosi na seksualno nasilje od strane nekoga iz obitelji. Pod kategoriju „nasilje“ misli se i na situacije u kojima je osobama s ovom dijagnozom uskraćeno određeno pravo. Dio takvih članaka opisanih na par navedenih portala odnosi se na majku koja je bila prisiljena napustiti bolnicu nakon što joj je sin sa PSA-om burno reagirao na čekanje u bolnici te se bacao po podu. Osoblje te bolnice, kao i ljudi sa strane, napali su majku kako treba znati umiriti svoga sina pa je shrvana majka bila prisiljena napustiti bolnicu. Ipak, kasnije je dobila službenu ispriku ravnateljice bolnice i novi termin za pregled. Nadalje, danas je sve češće i virtualno nasilje preko društvenih mreža

koje je u ovome radu smješteno pod psihičko nasilje. Jedno takvo opisano je u članku za Index.hr, a radi se o dječacima koji su snimili dječaka sa PSA-om nagog dok je vršio nuždu te snimke objavljivali i slali putem društvenih mreža. Kako bi se broj ovakvih priča smanjio, važno je educirati javnost i biti tolerantan na različitost ove populacije, budući da su djeca s teškoćama posebno ugrožena i osjetljiva skupina kada se radi o nasilju. Valja napomenuti kako i sama djeca sa PSA-om ponekad u svojoj frustraciji mogu naštetiti drugima oko sebe. Jedan takav slučaj opisan je u članku, a glasi ovako: "Taj dječak već godinama maltretira našu djecu i ometa ih u učenju. Tijekom nastave šeće po razredu, pjeva, viče te napada drugu djecu. Jednom dječaku je gurnuo glavu u WC školjku i pustio vodu, no sve je kulminiralo prošlogodišnjim incidentom kada je udario profesoricu - ispričali su nam roditelji koji su čekali ispred knjižnice s ostalom djecom." (Jutarnji, 2020). Ovakve situacije, međutim, nisu svrstane pod kategoriju nasilja, s obzirom na to da takav oblik agresivnosti nije namjeren niti svjesno odabran. Zato se u ovoj situaciji ne može kriviti dječaka nego treba provjeriti koliko je učitelj educiran o ovakvome ponašanju, ali i koliko su djeca upoznata s problemom. I u ovakvim se situacijama jasno vidi da je nužno da djeca sa PSA-om od početka imaju adekvatnu podršku kako bi se ovakva ponašanja smanjila, izbjegla ili znala kontrolirati. U slučaju da to nije moguće, institucije su obavezne ponuditi primjereniji oblik školovanja.

5.2.4. Dirljive priče

Iduća tema prema čestotnosti jesu „dirljive priče“ (N=18, 12 %). U ovoj kategoriji nema gotovo nikakvih opisa kliničke slike PSA-a te općenito ima jako malo teksta, ali je on popraćen drugim medijskim sadržajima, uglavnom videima i slikama. Radi se o toplim trenucima, najčešće vezanim uz socijalne kontakte koji su mogu biti izazov osobama sa PSA-om. Dijete koje grli svog novog psa ili novorođenu sestru ili dečko koji prosi svoju curu nakon šest mjeseci razdvojenosti primjer su članaka ove kategorije. Ovu kategoriju ipak se mora uzeti s dozom opreza jer se neke situacije mogu preuveličati radi većeg broja klikova. Ovakav fenomen preuveličavanja i povećavanja dramatičnosti priča odavno je prepoznat i tipičan je u svijetu novinarstva (Paletz i Entman, 1981). Iako će kod većine ljudi izazvati pozitivne emocije, ovakvi članci kod nekih pojedinaca mogu stvoriti krivu predodžbu o osobama sa PSA-om koje bi prema takvim člancima bile hladne osobe bez ikakve potrebe za emocijama i ljudskim dodirom pa je šokantno vidjeti ih kako se grle ili slično. Nadovezujući se na to, pitanje je li ovakvim „člancima“ mjesto na informativnim portalima čija je namjena prenošenje vijesti, budući da ne

prikazuju baš nikakve informacije vezane za PSA-a. No, svakako je pohvalno što se ova kategorija našla na mjestu glavnih tema na hrvatskim portalima jer svakako potiče empatiju prema ovoj zajednici. Takve empatije, prema istraživanjima, nedostaje u stranim državama. Primjer je istraživanje koje se bavilo ekonomskim aspektima osoba s teškoćama, provedeno 2008. godine. Dokazalo je manjak javne empatije, potpore i suosjećanja prema takvim osobama (Briant i sur., 2013).

5.2.5. Neznanstvene spoznaje

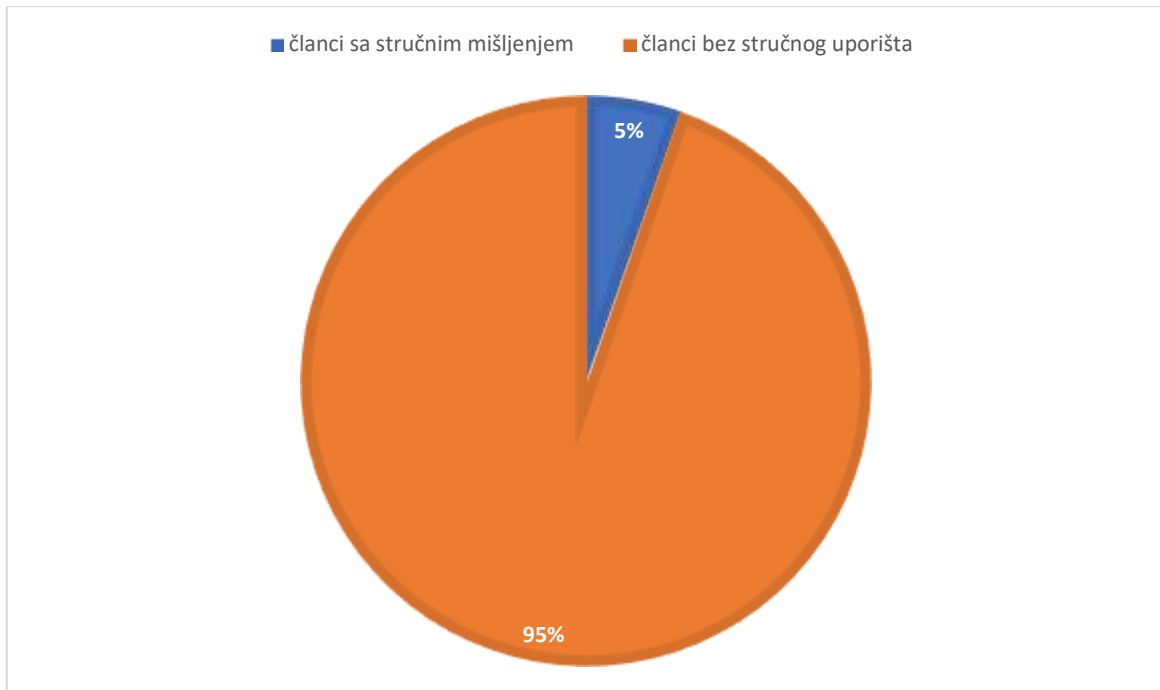
Slijedi kategorija „neznanstvene spoznaje“ (N=17; 11,33 %). Ova kategorija zaslužila je poseban odjeljak budući da se i dalje kroz različite načine pokušavaju nametnuti nepouzdati načini „liječenja“ i teorije o uzrocima nastanka PSA-a. Posebice jer su strana istraživanja pokazala da ljudi i dalje često povezuju uzroke PSA-a s „božjom silom“, MMR cjepivom, roditeljskim zanemarivanjem ili životnom sredinom (Bie i Tang, 2015; Huws i Jones, 2010). U ovoj kategoriji vodstvo su preuzeli članci koji opisuju situaciju u Hrvatskoj 2022. godine. Naime, tada je bila aktualna priča o osobi koja se predstavljala kao liječnica i preporučivala „liječiti“ osobe sa PSA-om klor dioksidom, odnosno izbjeljivačem, koji je promovirala putem društvenih mreža. U člancima postoje opisi majki koje su navedeno koristile te smatrale da tim pomažu djeci u izlječenju PSA-a. Budući da je ova kemikalija štetna, pokrenuta je peticija kako bi se zabranila njezina primjena u svrhu liječenja PSA-a. Ipak, većina ljudi osudila je njezine pothvate te nije nastavila s radom i ugasila je grupu putem koje je promovirala svoje stavove. Osim toga, u ovoj se kategoriji nalaze teme vezane i uz neprovjerene metode predviđanja dijagnoze, kao što je ona vezana za švicarsku tvrtku koja tvrdi da prema plaću djeteta može prepoznati ima li dijete PSA (Index, 2021) ili vezana za biomarkere u očevoj spermi putem kojih se može utvrditi isto (24sata, 2021). Naravno, ovakve su pretpostavke neosnovane i time ne bi trebale uopće biti objavljene na ozbiljnim portalima kao što su oni za prenošenje vijesti. No, u ovoj kategoriji „izlječenje“ nije se ni na koji način promoviralo kako se PSA treba izliječiti niti kako se trebaju uzimati određeni pripravci za oporavak i slično. To je posebno važno za zajednicu osoba sa PSA-om koji su prihvatili svoju dijagnozu i kao takvi se ne žele mijenjati (Bury i sur., 2020).

5.2.6. Opće značajke poremećaja iz spektra autizma

Suprotno očekivanjima, najmanje se pisalo konkretno o PSA-u kao neurorazličitosti i njegovoj kliničkoj slici (N=14; 9,33 %). Od toga, samo su četiri članka napisana na temelju razgovora sa stručnjacima, a šest je članaka napisano na temelju stručnih znanstvenih istraživanja (Slika 3). Ostala četiri članka opisuju općenite značajke PSA-a kombinirajući izjave različitih stručnjaka i podatke s različitih internetskih stranica, ali bez dodatne reference. Međutim, iako kod navedenih članaka nedostaju reference, generalno članci u ovoj kategoriji vrlo opširno opisuju PSA-a. U člancima su konkretno navedene karakteristike PSA-a, opširno opisujući kliničku sliku te markere koji ukazuju na postojanje PSA. Nisu pronađene nikakve pogrešne informacije vezane uz PSA. Također, većina navodi i incidenciju prema posljednjim podacima za tu godinu, što je također korisno. No, definitivno je važno pisati više članaka ovakve vrste budući da članci iz drugih kategorija većinom nude samo površne opise PSA-a pa tako čitatelji mogu stvoriti pogrešnu sliku o istome. Najčešće se takvi članci, koji su izvan ove kategorije; osvrću samo na teškoće u socijalnim odnosima, bez spomenutih navedenih B kriterija ili drugih simptoma, što ostavlja nedorečen i netočan prikaz PSA-a. Niti jedan od pretraženih članaka nije se bavio niti problematikom intelektualnih teškoća koje se javljaju uz PSA-a. Takve statistike potvrđuju činjenicu koju su ustanovili Holt i Christensen 2013. godine. Oni su uočili da, iako neki ljudi mogu točno identificirati nekoliko simptoma povezanih sa PSA-om, ne znaju koja su sve ponašanja i osobine specifične baš za njega. Stoga se prikazi PSA-a ne bi trebali ostavljati nedorečeni i svedeni samo na teškoće u socijalnom aspektu.

Slika 3

Članci na portalima prema stručnom uporištu

Iznenadujuće je da se niti jedan članak nije bavio tematikom podrške osoba sa PSA-om niti prikazao njene benefite. S obzirom na to da je vrlo važno s podrškom krenuti što ranije i da je rana intervencija ključna za buduće optimalno funkcioniranje pojedinca, bilo bi poželjno da se više članaka bavi ovom tematikom i ukaže na njezinu važnost. Terapija se kao takva samo spominjala u par navrata i to najčešće praćena komentarima o njejoj preskupoj cijeni koju si, privatno (bez čekanja), mogu samo rijetki priuštiti. Jedan takav komentar izjavila je majka djevojčice sa PSA-om: „Taj je trošak mnogim roditeljima nedostižan i njihova djeca propadaju dok čekaju termine za ranu intervenciju na podužim listama čekanja u sustavu zdravstvene skrbi. Stručni kadar naglašava da je rana intervencija najbitnija, stoga meni nije jasno zašto u RH postoji samo na papiru“ (Jutarnji.hr, 2022). Od konkretnijih pristupa, najčešće se spominje Floor Time terapija, a od ostalih spomenuti su: senzorna integracija, radna terapija po ABA principu i Hallwick terapijsko plivanje. Niti jedna terapija nije opisana nego samo spomenuta. Ovi rezultati razlikuju se od rezultata dobivenih u drugim stranim istraživanjima, kao što je istraživanje nedavno provedeno u Australiji. Ono se bavilo analizom novinskih članaka u periodu 2016.-2018. godine u kojemu su rezultati pokazali da su najčešće teme o kojima se pisalo u vezi PSA-a upravo one vezane uz „zdravstvo“. U toj kategoriji nalazile su se članci

vezani uz uzroke, dijagnozu i terapiju (Baroutsis i sur., 2021). Slični podaci koji ukazuju na to da su se novinarski članci najviše bavili uzrocima i terapijom PSA-a, dobiveni su proučavanjem članaka iz britanskih i američkih novina (Clarke, 2008).

Konačno, budući da se većina članaka pisana na tematiku PSA-a bavi iskustvima roditelja i pojedinaca, može se odbaciti hipoteza H2: Najčešće su teme vezane uz PSA prikazi njegove simptomatologije.

5.3. Ton pisanja

Ovaj je odjeljak od velike važnosti jer je ton pisanja, kao i odabir terminologije, iznimno bitan za stvaranje slike javnosti o PSA-u. To je tako zato što odabir riječi, posebno ako se radi o negativnim, ponižavajućim terminima bez empatije; povećava rizik od stigmatizacije, stvaranja stereotipa i marginalizacije osoba sa PSA-om (Bury i sur., 2020). Od 150 članaka koji su uključeni u istraživanje, svi su pisani otprilike podjednakim tonom - neutralnim. Niti u jednome članku PSA nije opisan negativno u smislu nekakve kazne ili tužnog stanja koje se mora liječiti. Naprotiv, u člancima se teži ka tome da ova populacija ne bude osuđivana, zlostavljana ili uvrijeđena na bilo koji način. Karakteristike osoba sa PSA-om opisane su objektivnim činjenicama, bez osobnih dojmova i stavova, klasičnim novinarskim stilom pisanja. U većini članaka objašnjene su karakteristike teškoća u socijalnim odnosima, što pridonosi edukaciji javnosti o ovome poremećaju. No, ipak postoje dijelovi određenih članaka u kojima se naslućuje negativan ton pisanja. Najčešće su to izjave dobivene u intervjuu. U tim izjavama korišteni su pojmovi koji opisuju PSA-a kao da je „ograničenje u životu“ „bol“ ili „bolest“. Osobe koje su to izrekle sigurno nisu imale nikakvu lošu namjeru nego su se samo nespretno izrazile. Stoga je na novinaru odgovornost prenijeti poantu izjave, ali s promijenjenom terminologijom kojom će se ukloniti negativan ton. U ostalim člancima nisu pronađeni negativni komentari niti stavovi. Međutim, razlog zašto članci nisu ocijenjeni kao pozitivni jest činjenica da nedostaju članci u kojima se ističu pozitivne strane osoba sa PSA-om. Sve teškoće koje su u člancima opisane uistinu postoje i sastavni su dio ove dijagnoze te u člancima ne nose negativnu konotaciju. No, budući da se navode samo teškoće, može se protumačiti kako ova populacija nema nikakvih pozitivnih karakteristika. Stoga čitatelji mogu dobiti dojam kako su ove osobe „žrtve“ svoje dijagnoze i kako zbog nje ne mogu živjeti kvalitetnim načinom života, što je krivo. No, postoje oni članci koji stvaraju dodatan pozitivan ton, kao što su oni iz

kategorije „postignuća“, „dirljive priče“ ili „pomoć“, u kojima se dodatno naglašavaju prava, uspjesi i postignuća ove zajednice. Shodno tome, treba istaknuti kako niti u jednome članku nije objašnjen način kako pristupiti ovim osobama, kako reagirati na njihove specifičnosti niti kako s njima komunicirati. To može rezultirati time da ljudi izbjegavaju komunikaciju s osobama sa PSA-om jer se boje da će, zbog njihovih atipičnosti, doći do neugodnosti ili komunikacijskog loma. Konačno, članci na hrvatskim portalima većinom su neutralnoga tona što je pozitivna činjenica budući da su strana istraživanja pokazala kako je PSA u medijima prikazan u negativnom kontekstu, često okrivljavanjem takvih osoba i njihovom stigmatizacijom (Holton i sur., 2014; Tang i Bie, 2016).

Treba se osvrnuti i na terminologiju koja je korištena u člancima, a koja se tiče stručnog nazivlja. Samo je u devet (6 %) članaka korišten točan naziv: „Poremećaj iz spektra autizma“, od čega je većina njih s portala 24sata.hr. U većini je članaka pisano „autizam“. Samo je u jednome članku u 24sata.hr PSA opisan kao spektar (2022, BudiAUT). U nekim su se člancima za opisivanje koristile riječi „bolest“ ili „invaliditet“, što nosi negativnu konotaciju pa se treba izbjegavati. Govoreći o pojedincima sa PSA-om, u većini je članaka korišten naziv: autistične osobe.

Zaključno, budući da je većina članaka neutralnoga tona, može se odbaciti H1: Članci na hrvatskim portalima o PSA-u većinom su pisani negativnim tonom.

5.4. Vjerodostojnost informacija

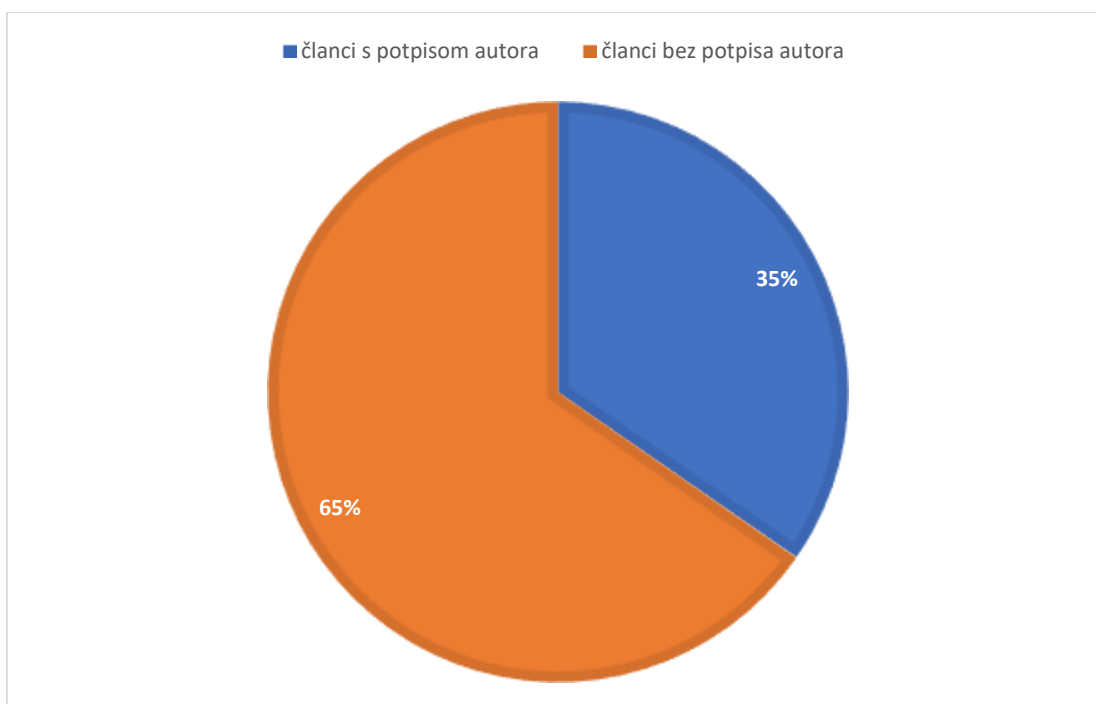
Kao što je već navedeno, niti jedan članak nema napisane reference, stoga je provjera vjerodostojnosti napisanih informacija otežana. Izuzev članaka koji su pisani prema intervjuu sa stručnjakom, članci bi trebali sadržavati ime i prezime autora. No, zabrinjavajuće je da je od 150 članaka samo 52 (34,67 %) potpisano (Slika 4). U ovome segmentu istaknuo se portal 24sata.hr kojemu samo šest članaka nisu potpisani. Nepotpisivanje članaka posebno je škodljivo kada se radi o osjetljivim temama kao što je ova. Ipak, na dva portala postoji opcija preko koje se može poslati povratna informacija bez da se kontaktira autor. Radi se o portalima Index.hr i Jutarnji.hr, koji su se izdvojili posebnim odjeljkom ispod svakoga članka koji glasi ovako: „Znate li nešto više o temi ili želite prijaviti grešku u tekstu?“. Ovo je vrlo korisna opcija jer se na taj način mogu spriječiti neke pogrešne tvrdnje ili poboljšati kvaliteta članka. Portali 24sata.hr i Vecernji.hr posjeduju rubriku s komentarima na članak, ali upitno je koliko ti

komentari mogu utjecati na izmjenu članka i čita li ih netko od zaposlenih ili oni služe samo kako bi čitatelji mogli međusobno čitati mišljenja. Nadalje, kao što je navedeno, samo su četiri članka u dvije godine napisana na osnovi intervjua s određenim stručnjakom, što bi svakako trebalo promijeniti.

Zaključno, može se potvrditi hipoteza H1: Većina članaka na hrvatskim portalima nije znanstveno potkrijepljena.

Slika 4

Članci na portalima prema potpisu autora

5.5. Savjeti za pisanje članaka o poremećaju iz spektra autizma

Ovim radom prikazan je način predstavljanja PSA na hrvatskim portalima. U nastavku će biti prikazani savjeti novinarima kako bi članci u budućnosti bili još bolje i relevantnije napisani kako bi se izbjegle sve pogrešne ili netočne informacije.

- 1.) Koristiti provjerene izvore informacija

Budući da novinari kroz svoje školovanje nisu dovoljno educirani o temama različitih poremećaja, prije pisanja članka na tu temu trebali bi provjeriti jesu li informacije o kojima pišu točne. U slučaju da novinar ne može pronaći izvor koji bi odgovarao temi, svakako se može obratiti nekome stručnjaku ili se obratiti pojedincima u udrugama za autizam koje će ih uputiti gdje tražiti određene informacije. Ako je moguće, bilo bi dobro pitati samu odraslu osobu sa PSA-om da procijeni napisani članak te predloži određene izmjene, ako je potrebno.

2.) Pripaziti na terminologiju

S obzirom na to da se radi o osjetljivoj temi koja se javno eksponira, važno je paziti na odabir riječi. Nekim je roditeljima teško čitati o teškoćama svog djeteta stoga treba biti oprezan u odabiru terminologije. To je bitno zato što roditelji koji čitaju članak ne razmišljaju o teškoćama kod djece općenito, nego to uspoređuju s teškoćama svoga djeteta. Tako se, na primjer, neće govoriti o tome na način da s djetetom nešto nije u redu nego samo da se ono razlikuje po nečemu od svojih vršnjaka. Slično tome, ne treba se naglašavati da se radi o „bolesti“ ili pisati samo o teškoćama koje donosi sa sobom. Vezano uz to, ne treba pisati na način da se PSA treba spriječiti ili izliječiti, nego pisati o pozitivnim stranama te aspektima na kojima se može raditi kroz podršku i dodatno ih jačati, a dijete sa PSA-om trebalo bi opisati kao neurorazličito.

3.) Navesti autora članka

Identitet autora svakako je bitan, nebitno o kojemu se članku radi. U slučaju da se napiše nešto što nije u skladu s načelima, na taj način se može kontaktirati autora te mu ukazati grešku. Ako se u članku radi isključivo o autorovom mišljenju ili individualnom iskustvu, obavezno je to naglasiti (najbolje na dnu članka).

4.) Koristiti se najnovijim informacijama

Kao što je prikazano u ovome radu, proces dijagnostike i sama klasifikacija PSA te njegov naziv mijenjao se kroz njegovu povijest. S godinama su istraživači dolazili do nekih novih spoznaja, dok su se neke informacije pokazale neistinitima. Iz toga razloga, u pisanju se preporučuje koristiti što noviju literaturu. Tako, na primjer, pojmovi poput Aspergerova sindroma, pervazivnog razvojnog poremećaja ili djece s posebnim potrebama više nisu aktualni i kao takvi ne bi trebali biti navođeni u pisanju.

5.) Izbjegavati samo površne opise kliničke slike

Ako se članak bavi osjetljivim temama kao što je ova vezana uz PSA-a, bilo bi dobro kada bi u tom članku onda u kratkim crtama bilo objašnjeno o kakvom se stanju radi, koje su njegove glavne karakteristike, kako funkcioniraju takve osobe i slično. Nije

prikladno napisati da se radi samo o teškoćama u socijalnome aspektu jer PSA sa sobom nosi i druge simptome. Kada u članku postoji samo površan ili nikakav opis, čitatelji mogu dobiti pogrešnu predodžbu ili ga zamijeniti s nekim drugim teškoćama. Osim toga, važno je u člancima navesti i neke pozitivne karakteristike.

5.6. Ograničenja istraživanja

Ovim se istraživanjem uspjela izvršiti pretraga pet najposjećenijih hrvatskih portala na kojima su se ispitivala obilježja članaka vezanih uz tematiku PSA-a. No, u ovome istraživanju postoji nekoliko ograničenja. Prvo je da jedno istraživanje nikako ne može obuhvatiti sve hrvatske portale kako bi se dobio najtočniji prikaz PSA-a na portalima. Stoga ostaje nerazjašnjeno kako je PSA predstavljen na nekim drugim hrvatskim portalima koji također sudjeluju u stvaranju javnoga mišljenja. Stoga su potrebna daljnja istraživanja internetskih stranica na kojima se spominje PSA. Također, ovome načinu istraživanja nedostaju određeni objektivni kriteriji putem kojih bi se onda članci mogli evaluirati. Na taj bi se način osigurala objektivnost istraživanja. Na kraju, ovo je istraživanje provedeno samo od strane jedne osobe. Bilo bi dobro kada bi više osoba bile zadužene za evaluaciju kako bi se mogle dogovoriti oko dijelova koje je potrebno subjektivno procijeniti, kao što je npr. ton pisanja.

6. ZAKLJUČAK

Ovim su istraživanjem evaluirani članci napisani u periodu 2020.-2022. godine, a koji su vezani uz PSA-a na pet najposjećenijih hrvatskih internetskih portala: Index.hr, Jutarnji.hr, Vecernji.hr, 24sata.hr i Net.hr. Uočeno je kako broj članaka vezanih uz ovu tematiku u tri godine ukupno 150. Svake naredne godine broj članaka bio je veći pa je najviše članaka na ovu temu pisano upravo 2022. godine. Ovaj trend svakako je pozitivan budući da se većim brojem članaka na ovu temu više osvještava javnost. Primijećeno je i da je posjećenost internetskih portala povezana s brojem članaka koji se na njemu objavljuju. Tako je najviše članaka na ovu temu nađeno na portalu Index.hr, a najmanje na portalu Net.hr.. Članci se bave različitim temama koje se mogu podijeliti u pet glavnih kategorija: iskustva, pomoć, nasilje, podrška i dirljive priče. Potvrđeno je kako se najveći broj ovih članaka bavi iskustvima roditelja djece i samih pojedinaca sa PSA-om, a najmanji broj konkretnim opisima same dijagnoze. Kategorija iskustava većinom je vezana uz svakodnevne situacije i izazove koje proživljavaju pojedinci sa PSA-om i njihovi roditelji. Kategorija tema koje su vezane uz opis dijagnoze obuhvatila je sve potrebne informacije vezane uz PSA i u njoj su jedini članci koji prikazuju sve simptome PSA-a, za razliku od članaka iz drugih kategorija koji najčešće spominju samo teškoće u socijalnim aspektima. Tako je u većini članaka klinička slika samo površno ili nikako opisana. Također, iako je u člancima populacija osoba sa PSA-om predstavljena kao osjetljiva skupina za koju treba imati tolerancije i razumijevanja te koju ni na kakav način ne treba ugrožavati, u člancima nedostaju opisi pozitivnih strana osoba s ovom dijagnozom. Osim toga, nedostaju i reference putem kojih bi čitatelji znali radi li se o činjenicama ili samo određenom mišljenju. Ako reference izostanu, članak bi trebao barem sadržavati ime i prezime autora kako bi se s njim moglo doći u kontakt ako su određene informacije netočne ili ako se nešto treba nadopuniti, što također nedostaje na navedenim portalima. Nadalje, o ovoj tematici svakako najviše znaju osobe koje su se školovale za rad s osobama sa PSA-om, a i same autistične osobe. Stoga bi bilo poželjno pisati više članaka koji su nastali na temelju razgovora sa stručnjacima ili koji su odobreni od strane stručnjaka. Doprinos ovoga istraživanja je u boljem razumijevanju informacija eksponiranih u javnost o PSA-u koje uvelike utječu na formiranje javnog mišljenja o istome.

LITERATURA

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)*. Washington, DC: American Psychiatric Association Publishing.
- Baroutsis A., Eckert C., Newman S., Adams D. (2021). How is autism portrayed in news media? A content analysis of Australian newspapers articles from 2016–2018. *Disability & Society*. <https://doi.org/10.1080/09687599.2021.1971067>
- Benković, V. i Balabanić, I. (2010). Analiza sadržaja najposjećenijih hrvatskih internetskih portala. *Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, 16(2), 43-57. <https://hrcak.srce.hr/63939>
- Bestvina Bukić, I. i Stanković, B. (2019). Financijska analiza poslovanja internetskih portala u Republici Hrvatskoj. *Mediji i medijska kultura – europski realiteti*. (str. 316-328). Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Bie, B., i Tang, L. (2015). Representation of autism in leading newspapers in China: A content analysis. *Health Communication*, 30(9), 884-893. doi: 10.1080/10410236.2014.889063
- Brautović, M. (2011). *Online novinarstvo*, Zagreb: Školska knjiga d.d
- Briant, E., Watson, N., Philo, G. (2013). Reporting disability in the age of austerity: The changing face of media representation of disability and disabled people in the United Kingdom and the creation of new 'folk devils'. *Disability & Society*, 28(6), 874-889. doi:10.1080/09687599.2013.813837
- Bujas Petković, Z., Frey Škrinjar, J., Hranilović, D., Divčić, B., Stošić, J. (2010). *Poremećaji autističnog spektra*. Zagreb: Školska knjiga
- Bury, S. M., Jellett, R., Spoor, J. R., Hedley, D. (2020). 'It defines who I am' or 'It's something I have': What language do [autistic] Australian adults [on the Autism Spectrum] prefer? *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 53(2), 677-687. doi:10.1007/s10803-020-04425-3
- Cepanec, M., Šimleša, S., Stošić, J. (2015). Rana dijagnostika poremećaja iz autističnog spektra – teorija, istraživanja i praksa. *Klinička psihologija*, 8(2), 203-224.

- Clarke, C. E. (2008). A question of balance: The autism-vaccine controversy in the British and American elite press. *Science Communication*, 30(1), 77-107. doi:10.1177/1075547008320262
- Devčić, N. (2022.). *Utjecaj medija na oblikovanje javnog mišljenja*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet.
- Dillenburger, K., Jordan, J., McKerr, L., Devine, P. Keenan, M. (2013). Awareness and knowledge of autism and autism interventions: A general population survey, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 7(12), 1558-1567.
- Ellis, J. (2019). Renegotiating police legitimacy through amateur video and social media: lessons from the police excessive force at the 2013 Sydney Gay and Lesbian Mardi Gras. *Current Issues in Criminal Justice*, 31(3): 399–419.
- Fjorović, A. (2013). Lokalno online novinarstvo: portali na području Dubrovnika. *MediAnali: međunarodni znanstveni časopis za pitanja medija, novinarstva, masovnog komuniciranja i odnosa s javnostima*, 7(13).
- French, S. i Swain, J. (2006). Telling stories for a politics of hope, *Disability & Society*. 21(5), 383-396.
- Gallo, D. (2010). *Diagnosing Autism Spectrum Disorders*. Wiley-Blackwell, London.
- Happé, F. (2018). Why are savant skills and special talents associated with autism? *World Psychiatry: Official Journal of the World Psychiatric Association (WPA)*, 17(3), 280– 281. doi:10.1002/wps.20552
- Holt, J. M. i Christensen, K. M. (2013). Utahns' understanding of autism spectrum disorder. *Disability and Health Journal*, 6(1), 52–62. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2012.08.002>
- Holton, A. E., Farrell, L. C., Fudge, J. L. (2014). A threatening space?: Stigmatization and the framing of autism in the news. *Communication Studies*, 65(2), 189–207. doi:10.1080/10510974.2013.855642
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2019): *Izvyestaj o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*, Zagreb. Preuzeto s:
https://www.hzjz.hr/wpcontent/uploads/2019/05/Osobe_s_invaliditetom_2019.pdf

Huang, J. Cook, G., Xie, Y. (2021). Large-scale quantitative evidence of media impact on public opinion toward China. *Humanities & Social Sciences Communications*, 8(1), 1-8. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00846-2>

Huws, J. C. i Jones, R. S. (2010). "They just seem to live their lives in their own little world": Lay perceptions of autism. *Disability & Society*, 25(3), 331–344. <https://doi.org/10.1080/09687591003701231>

Huws, J. C. i Jones, R. S. P. (2011). Missing voices: Representations of autism in British newspapers 1999–2008. *British Journal of Learning Disabilities*, 39(2), 98–104. <https://doi.org/10.1111/j.1468-3156.2010.00624.x>

Jain, A. (2017). *An importance of an Online News Portal*. Preuzeto s: <http://enewsportals.com/?p=178>

Jones, S. C., Gordon, C. S., Akram, M., Murphy, N., Sharkie, F. (2022). Inclusion, exclusion and isolation of autistic people: Community attitudes and autistic people's experiences. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 52(3), 1131–1142. <https://doi.org/10.1007/s10803-021-04998-7>

Jones, S. C., i Harwood, V. (2009). Representations of autism in Australian print media. *Disability & Society*, 24(1), 5-18. doi:10.1080/09687590802535345

Kanižaj, I. i Skoko, B. (2010). »Mitovi i istine o novinarskoj profesiji – imidž novinara u hrvatskoj javnosti«, *Medijske studije*, 1(1-2), 20-39.

Kessler, E. (2005). *A comparative study of sensory profiles and the perceptions of bullying with adolescents with Asperger syndrome* (Unpublished doctoral dissertation). University of Kansas, Lawrence.

Kodeks časti hrvatskih novinara (2009). Hrvatsko novinarsko društvo. Preuzeto s : <https://www.hnd.hr/kodeks-casti-hrvatskih-novinaral>

Krug, D., Arick, J., Almond, P. (1980). Behavior checklist for identifying severely handicapped individuals with high levels of autistic behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 21(3), 221-229. doi: 10.1111/j.1469-7610.1980.tb01797.x

Laboš, D. i Marinčić, P. (2016). Mediji kao sredstvo zabave u očima djece. *Medianali*, 12(15), 1-32.

- Labaš, D. i Uldrijan, I. (2010). Može li dobro novinarstvo biti nemoralno? Pitanje odnosa kvalitete, etike i medijske pismenosti. U D. Labaš (Ur.), *Mediji i društvena odgovornost* (str. 85-106). Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- Lanovaz, M. J., Dufour, M.-M., Shah, S. (2015). Newspaper coverage of autism treatment in Canada: 10-year trends (2004–2013). *The Canadian Journal of Psychiatry*, 60(7), 329–333. doi:10.1177/070674371506000706
- Lord, C., Luyster, R., Gotham, K., Guthrie, W. (2012). Autism Diagnostic Observation Schedule, second edition (ADOS-2) manual. *Torrance, CA: Western Psychological Services.*
- Ljubešić, M. (2006). Rana intervencija: Kada, tko, kako i zašto. *Knjiga sažetaka*. Rijeka.
- Malović, S. (2005). *Osnove novinarstva*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.
- Mandić, K. (2016). *Autizam*. Završni rad. Petrinja: Odsjek za odgojiteljski studij Učiteljskog fakulteta u Petrinji.
- Mardešić, D. i Barić, I. (2016). *Pedijatrija*. Zagreb: Školska knjiga.
- McKeever, B. W. (2012). News framing of autism: Understanding media advocacy and the Combating Autism Act. *Science Communication*, 35(2), 213–240. doi:10.1177/1075547012450951
- Muhamad, J. W. i Yang, F. (2017). Framing autism: A content analysis of five major news frames in US-based newspapers. *Journal of Health Communication*, 22(3), 190- 197. doi:10.1080/10810730.2016.1256453
- Nielsen, J. A., Zielinski B. A., Fletcher, P.T., Alexander, A. L., Lange, N., Biegler, E. D., Lainhart, J. E., Anderson, J. S. (2014). Abnormal lateralization of functional connectivity between language and default mode regions in autism. *Molecular Autism*, 5(1), 5-8.
- Paletz, D. L. i Entman, R. M. (1981). *Media power politics*. New York, NY: The Free Press.
- Pendergrass, S., Girirajan, S., Selleck, S. (2014). Uncovering the etiology of autism spectrum disorders: Genomics, bioinformatics, environment, data collection and exploration, and future possibilities. U *Biocomputing* (str. 422-426.)
- Remschmidt, H. (2009). *Autizam. Pojavni oblici, uzroci, pomoć*. Jatrebarsko: Naklada Slap.
- Robertson, J. W. (2009). Informing the public? UK newspaper reporting of autism and Asperger's syndrome. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 9(1), 12–26.

Roekel, E. V., Scholte, R. H., Didden, R. (2010). Bullying among adolescents with autism spectrum disorders: Prevalence and perception. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40, 63–73

Schlopler, E., Eliche, R., DeVellis, R. (1980). Toward objective classification of childhood autism: Childhood autism rating scale (CARS). *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 10, 91–103.

Skoko, B. i Vrdoljak, N. (2018.) Stvarni dosezi news portala – međuodnos čitanosti, vjerodostojnosti i utjecaja. *Časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 13(19), 79-97.

Splichal, S. (2014). Masovni mediji između javnosti i javne sfere. *Medijska istraživanja*, 20(1), 21.

Stephenson, N., Chaukra, S., Katz, I., Heywood, A. (2018). Newspaper coverage of childhood immunisation in Australia: A lens into conflicts within public health. *Critical Public Health*, 28(4), 472-483. doi:10.1080/09581596.2018.1446510

Tang, L. i Bie, B. (2016). The stigma of autism in China: An analysis of newspaper portrayals of autism between 2003 and 2012. *Health Communication*, 31(4), 445-452. doi:10.1080/10410236.2014.965381

Thurm, A., Bishop, S., Shumway, S. (2011). Developmental Issues and Milestones. U J.L. Matson, P. Sturmey (Ur.), *International Handbook of Autism and Pervasive Developmental Disorders, Autism and Child Psychopathology Series* (str. 159-175). New York: Springer.

Zgrabljic Rotar, N. (2011). *Digitalno doba. Masovni mediji i digitalna kultura*. Naklada medijska istraživanja. Zadar: Sveučilište u Zadru. (str-7-51)

Žitinski, M. (2009). Što je medijska pismenost?. *Obnovljeni život : časopis za filozofiju i religijske znanosti*. 64(2), 233–246.

Warren, Z., McPheeters, M. L., Sathe, N., Foss-Feig, J. H., Glasser, A., Veenstra-VanderWeele, J. (2011). A systematic review of early intensive intervention for autism spectrum disorders. *Pediatrics*, 127, 1303-1311.

Wolbring, G. i Mosig, K. (2017). Autism in the news: Content analysis of autism coverage in Canadian newspapers. U D. L. Baker (Ur.), *Disability and US politics: Participation, policy, and controversy* (str. 63-94). Santa Barbara, CA: ABC Clio